

Wachtel Dávid (1807–1872)

Dr. Dobos Irma

ÖSSZEFOGLALÓ

A 19. SZÁZAD KIEMELKEDŐ ÁSVÁNYVÍZKUTATÓI KÖZÜTT FIGYELEMRE MÉLTÓ MUNKÁT VÉGZETT WACHTEL DÁVID IS, KÜLÖNÖSEN SZERVEZŐI ÉS ÍRÓI TEHETŐSÉGÉNEK KIBONTAKOZÁSA RÉVÉN. TÖBB ORVOSI JELLEGŰ HÍRLAP MEGALAPÍTÁSA ÉS SZERKESZTÉSE BIZONYOS TEKINTETBEN A HAZAI ORVOSTÁRSADALOM ÖSSZEFOGÁSÁT, AZ ELÉRT EREDMÉNYEK ISMERTETÉSÉT IS CÉLOZTA TEKINTÉLYES SZAKEMBEREK ÍRÁSAIN KERESZTÜL. EMELLETT A NÉMET NYELVŰ MAGYARORSZÁGI ÁSVÁNYVÍZ-ELŐFORDULÁSOK MONOGRAFIKUS FELDOLGOZÁSA A NÉMET NYELVTERÜLETEKEN MEGISMERTETTE AZ ORSZÁG TERMÉSZETI KINCSENEK GAZDAGSÁGÁT.

INHALT

UNTER DEN MINERALWASSERFORSCHERN VON GROßEM FORMAT DES 19. JAHRHUNDERTS HAT DAVID WACHTEL EINE BEACHTENSWERTE LEISTUNG, ALS BEGABTER ORGANISATOR UND PUBLIZIST, GESCHAFFT. ER GRÜNDETE UND EDITIERTE MEHRERE JOURNALE, PROFILIERT IN MEDIZIN, WODURCH DIE EINHEIMISCHE ÄRZ-

TESCHAFT ZUSAMMENGEHALTEN UND ÜBER AKTUALITÄTEN DER MEDIZIN DURCH PUBLIKATIONEN VON ANGESEHENEN SPEZIALISTEN INFORMIERT WAR.

AUßER DEN ERSTELTE ER DIE MONOGRAPHIE DES UNGARISCHEN MINERALWASSERVORKOMMISSE IN DEUTSCHER SPRACHE, DADURCH DIE INFORMATION ÜBER DER NATURSCHÄTZE DES LANDES IM GANZEN DEUTSCHSPRACHIGEN GEBIET VERFÜGBAR WAR.

SUMMARY

DAVID WACHTEL HAS DONE A CONSIDERABLE PIECE OF WORK AMONG THE SIGNIFICANT MINERAL WATER SEARCHERS OF THE 19TH CENTURY, ESPECIALLY BY HIS EXECUTIVE ABILITY, AND LITERARY TALENT. HE FOUNDED AND EDITED COUPLE OF MEDICAL JOURNALS WITH THE AIM TO HOLD TOGETHER THE CONTEMPORARY DOMESTIC MEDICAL SOCIETY AND LET THEM INFORM ABOUT THE ACHIEVEMENTS OF THE MEDICINE BY THE PUBLICATIONS OF REPUTABLE SPECIALISTS. BESIDE ABOVE, HE ELABORATED A MONOGRAPHY OF THE HUNGARIAN MINERAL WATER OCCURRENCES IN GERMAN, FAMILIARIZING THE GERMAN POPULATION WITH THE DOMESTIC NATURAL RESOURCES.

Wachtel Dávid életét és munkásságát méltatók úgy ítélték meg személyét, hogy nem tartozott a kiemelkedő tudósok közzé, de a korai Orvosi Tár majd az Orvosi Hetilap közötti hiányt újonnan alapított szaklapjaival pótolta. Német nyelven megjelent fürdőügyi és ásványvíz-bemutató könyve pedig szerves része a XIX. századi magyar orvos- és a balneológia tudománynak annak ellenére, hogy neve és munkássága ritkán fordul elő ásványvíz-irodalmunkban.

Nagykanizsán 1807-ben született igen szegény sorsú és egyszerű szülők gyermekeként. Már ifjú korától önmagára volt utalva, s csak vas szorgalma és kitartása révén juthatott aránylag magas állami beosztásba. A pesti tudományegyetemen 1833-ban avatták orvosdoktorrá. Munkáját Temesváron kincstári orvosként kezdte, és a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 4. (1844), a temesvári nagygyűlés titkára volt. A soproni kerület orvosügyi előadója 1859-ben, később Heves megye főorvosa. A községi orvosi állomások szervezésében kiemelkedő munkát végzett. 1861-ben a pesti egyetemen kinevezett egyetemi tanár (1861–1871). Budán, 1872. március 16-án halt meg.

Az újságíró és szervező orvos

Nehéz feladatot jelentett részére, amikor a temesvári körzetben kapott munkát, mert az a terület az ország egyik jár-

Wachtel Dávid (1807-1882) arcképe

ványgóca volt, s erről már 1847-ben a „Bánság poszlái” című pályadíjas munka is tudósított. Korabeli beszámolók szerint ilyen helyen az orvos még inkább érzi a kiszolgáltatottságot, a magára hagyatottságot és a tehetetlenséget, ha nem tudja a járványt orvosolni, az okot és egyáltalán a gyógy módot megtalálni. Nem véletlen, hogy *Wachtel Dávid* 1839-ben megjelent cikke az Orvosi Társaságban, civil szervezet alapításán ke-

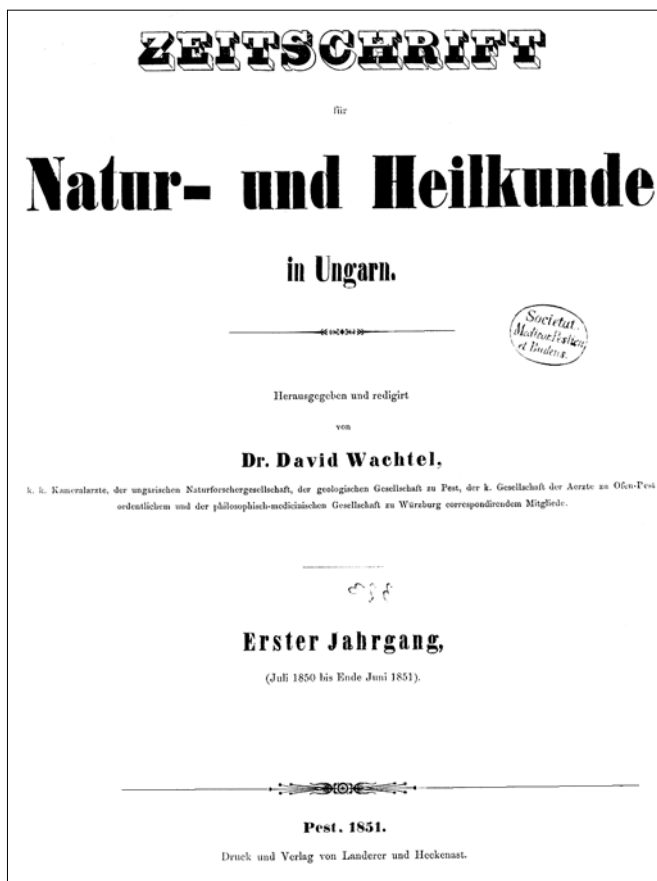
resztül gondolja megoldani többek között a járványok felszámolását Temesvár környékén. A svájci, a görög és moldvai példát hozza fel, ahol már régen megalakultak az egyesületek... hiszen 1838-ban Temesváron már megalakult az orvosok egyesülete „Verein der praktischen Heilkunde zu Temeschwar” néven. Ehhez példának hozza fel Svájcot, ahol 11 orvosi és természettudományi társulat működik, addig hazánkban csak beszélnek róla, vagy Görögországban, ahol a török elnyomás után azonnal megalapították az athéni természetvizsgáló társulatot. Felvázolja az egyesületek munkáját és szervezeti felépítését. Ezen kívül tervezett még a berlini Hufeland által felállított tőkepénztár mintájára egy hasonlót azért, hogy az elszegényedett betegek, illetve azoknak visszamaradottait tudják ápolni. Minden nagyobb városban egy ilyen egyesületet kívánt létrehozni a szakirodalom és az orvosi műszerek beszerzésének megkönnyítésére. A falusiak (vidékiek) dolgozataikat majd beküldik az egyesületnek, hogy azt felolvassák, majd levéltárba helyezték. Évente pedig közgyűlést kell tartani leginkább a legalkalmasabb vezetők megválasztására. Ezekre a szomszédos társulatok orvosait is célszerű meghívni a tapasztalatok, a javaslatok kicserélése érdekében. A lelkesedéssel indult kezdeményezés sajnos nem volt képes összefogni a különböző politikai felfogású orvostársadalmat. A nagy tudású és nagy

tekintélyű lugosi *Heuffel* még válasza sem méltatta *Wachtel* felhívását. A kudarc valamit mégis eredményezett. A magát magyarnak valló 9 temesvári orvos ehhez csatlakozva új erővel hirdette a magyar orvosi szellem térfoglalását. Ez a megjelent írása bizonyára nagy hatással volt és elősegítette az 1841-ben *Bene Ferenc* és *Bugát Pál* által alapított Magyar Természettudományi Társulat életre hívását.

A jó tollú, nagyszerű szervező orvos, aki nem csak a szakmában írt több lényeges munkát, hanem néhány újság szerkesztését is vállalta, majd az 1840-ben megindított „Temesvári Wochenblattban” előbb mint szerkesztőségi tag, majd mint szerkesztő harsogó szavakkal tartotta ébren a kor demokrata vezéreszméit. A „Südungar” című radikális irányú politikai lapot 1848-ban szerkeszti. Ezt követte azután a „Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn” című hetilap elindítása és azt 1850-ben kezdi szerkeszteni, de 1860-ban abba marad. Előbb 1855-ig Pesten a Landerer és Hechenast nyomdájában, majd ezután a soproni Reichard Adolfnál készül a kiadása. Ebben a lapban olyan neves személyek írtak, mint Balassa János, Bene Ferenc, Lenhossék József.

A nagygyűlés tudományos eredményei

Már 1840-ben részt vesz a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók első gyűlésén Bánát képviselőjeként. Itt építi ki jó kapcsolatait a vándorgyűlés vezetőségével. A besztercebányai gyűlésen 1842-ben, ahol titoknok, több társával kéri, hogy Temesvárt jelöljék ki a következő gyűlés helyéül. Ez meg is történt. Javaslata nagy előrelátását bizonyította, mert úgy gondolta, hogy az élvonalbeli szakemberek segítenek majd megoldani a Temesköz súlyos egészségügyi problémáját. Így történt azután, hogy 1843-ban megelőzve még Kolozsvárt is, Temesváron megrendezték a IV. Vándorgyűlést. *Wachtel* és társai két fontos programmal tértek haza. Nevezetesen: megvizsgálán-

Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn s. szaklap címlapja

dó, hogy a temesi bánáság alkalmas-e gyapottermelésre és a „Febris Banatensis” leküzdhető-e. Amikor egy év után a régi vezetőség lemondott a temesvári egyesületben, akkor a fiatal *Wachtel Dávid* veszi át a szervezés hálátlan feladatát. A kitűnő tollú újságírói vénával megáldott orvos hatásos felhívást intézett az egész körzet orvosaihoz, s abban többek között ezt írta: „...megmutatjuk a népeknek, hogy ami az orvostudományt illeti, mindenütt félreismert hazánkat Európa legképzettebb nemzetei között egy tiszteletre méltó hely illeti meg.” Ez a felhívás bizonyítja, hogy alapköve lett a bánáti magyar nyelvű orvosi irodalomnak és az újjászülető magyar nemzeti kultúra megteremtésében éppen itt a Temesközben.

Az egész vándorgyűlés minden terhe tehát *Wachtel Dávidra* hárult és törhetetlen akarateréje minden akadályt elhárított. Ebben a nagy munkában ott volt kitűnő segítőtársa *Deutsch Ferenc József*, aki néhány év múlva Magyarország első ásványvíz térképét magyarul és németül kiadta. A vármegye háza díszterme teljesen megtelt a megnyitáskor, a haladó szellemű tudományos világ találkozó helye lett. Egyedül a szászok maradtak távol a gyűlésről. „Há-

romnapos győzelmi mámor!”, „Buziásfürdő piros-fehér-zöld zászlókban pompázik!” Ilyen és ehhez hasonló szlogeneket küldtek ekkor Pestre.

A *Wachtel* által előterjesztett első kérdésre negatív választ kapott, s csak a második kérdést sikerült kidolgozni, amely *Deutsch Ferenc József*, Temes megye akkori tisztifőorvosának munkája volt. Neki sikerült azt „A bánási föld s nép viszonyainak rövid vázlat a statisztikai s biostatikai tekintetben” címen kidolgozni. Ezzel tulajdonképpen az első orvosi statisztika jött létre. Ebben említi először a Dacia nevű lázat (maláriát), amely a megfertőzött parti Dáciában, a Bánát visszafoglalásakor ott pusztított.

A következő program a Temesvár közeli *Buziásfürdőn* folytatódott. Itt *Csokerlyan György* munkáját „A buziási ásványvizek hatása s használati módja” című értekezést *Deutsch* fordította magyarra. A gyógyvizet *Csokerlyan, Mesko* és *Deutsch* közös munkája ismertette. A buziási tanulmányok közül a legértékesebb *Deutsch* monográfiája, amely „Buziás. A magyar orvosok és

természetvizsgálók országos IV. nagy gyűlésének emlékéül. Temesvár, 1843.” címen jelent meg, s ezt minden résztvevő meg is kapta. Erre az alkalomra *Wachtel Dávid* Hippokratés válogatott aforizmáinak fordításával lepte meg a gyűlést. Mindkettőjük érdeme, hogy a Temesközben megnyitották a magyar orvostudományi irodalom első haladó szakaszát. A szabadságharc leverése után a kialakított Szerb Vajdaság alatt megszűnik több mint egy évtizedre mindaz, amit a reformkor a Temesközben felépített. Ugyanakkor *Deutsch* és *Wachtel* távozásával a magyar nyelvű orvosi irodalom is megszűnik a Temesközben.

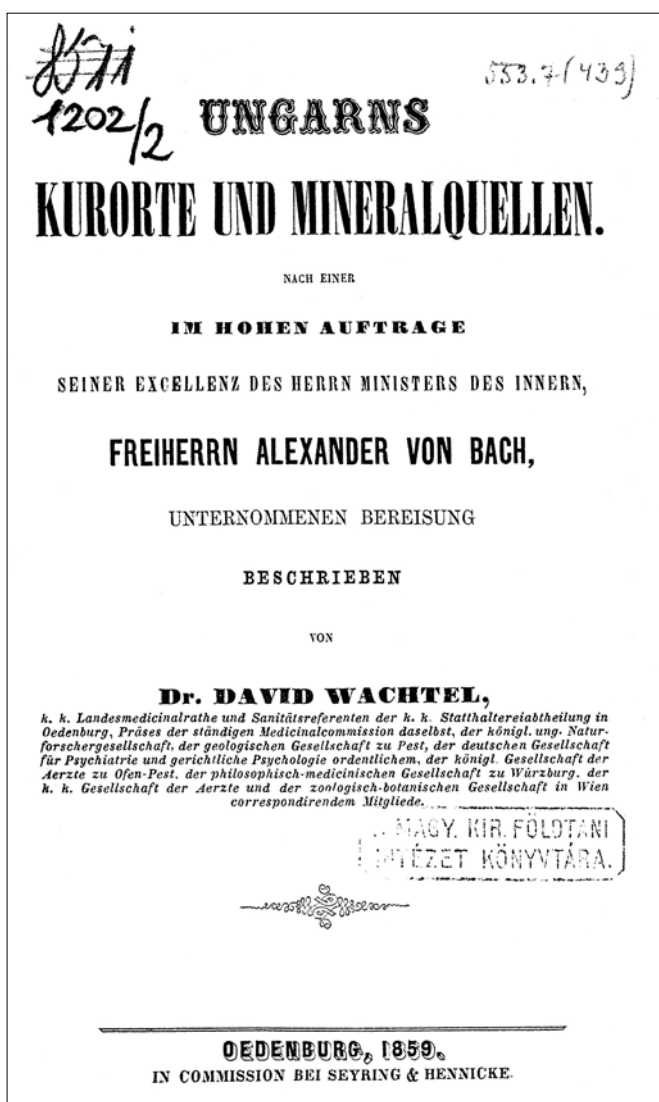
A nagy mű: az ásványvíz monográfia

A szabadságharc bukása után az elnyomó Bach-kormány helyes fürdőpolitikát folytatott akkor, amikor megbízta *Wachtel Dávid* orvost, az Országos Orvosi Tanács tagját, a Helytartóság soproni osztályának egészségügyi előadóját, hogy vizsgálja meg a gyógyforrások kihasználtságát az országban. Ekkor még a soproni kerület orvosügyi előadója és két év alatt beutazta és összeállította az egész Kárpát-medencét melynek ás-

ványvízeiről, fürdőiről igen lehangoló képet festett. Megállapította, hogy a szomszédos országokhoz viszonyítva nagymértékben elmaradtunk, pedig „minden bizonnyal már régóta a nemzeti jólét legjelentősebb tényezői” lehetnének forrásaink száma és minősége alapján.

Wachtel Dávid életműve a 475 oldalas *Ungarns Kurorte und Mineralquellen*, amely 1859-ben jelent meg Oedenburgban, azaz Sopronban. A monográfiát egy 5 és féloldalas előszó vezeti be, s ebben méltatja *Kitaibel Pál és Lengyel Dániel* munkáját, amely a gyógyforrásokat és a fürdőket ismerteti a *Zeitschrift für Natur und Heilkunde in Ungarn* című lapban. Ezután ugyancsak egy hosszú bevezető következik, majd a meggyenként feldolgozott anyagon belül az egyes helységek, az ott előforduló források, néhol kutak leginkább a legújabb vegyelemzésekkel kiegészítve. Megadja a víz fajsúlyát, az ezer súlyegységre eső szilárd ásványi anyagot, a víz hőmérsékletét Reaumur-fokban és gyógyászati használhatóságát. Az előfordulásokat egy megyén belül a víz vegyi jellege alapján csoportosítva sorolja fel. Külön irodalomjegyzéket nem használ, a hivatkozásokat itt-ott beépíti a szövegbe. Egyedül helységnév-mutatót állított össze, ez a kötet végén található. Jó lett volna, ha külön megyenkénti és víztípusonkénti öszszesítőt is közöl. Miután magyarul is kitűnően beszélt, ezért valószínű, hogy az 1848-ban megjelent Török József-féle monográfiát ismertte és azt fel tudta használni német nyelvű munkájához. Igyekezett azonban kissé eltérni ennek szerkezetétől, ezért is választotta talán a megyenkénti és azon belül a kémiai összetétel alapján a víztípusonkénti feldolgozást. A történeti részre kevés figyelmet fordított, nem úgy mint Török József, s csak elvétve lehet ilyen jellegű utalást találni.

A tulajdonképpeni országismertető munkáját Sopronnál, illetve Sopron megye közigazgatási területénél kezdi. Valószínűleg a legkedvesebb területe Sopron megye, s a nyugati terület, mert hiszen hosszú ideig ennek a területnek volt a tanácsosa. Igen nagy területet fog

Az ásványvíz-monográfia címlapja

át, jóformán az egész nyugati határszélén elkalandozik. Ezt követte azután a Sopron vármegye részletes bemutatása, előbb a geomorfológiai viszonyokat, a medencéket, a hegységeket, de nem hagyja ki a különleges építményeket, a folyókat és a patakokat sem. A földtani felépítésre is kiter és néhány kőzetet is felsorol, így a gránitot, a gneiszet, a mészkövet is és még az éghajlati viszonyokat is felvázolja. Úgy látja, hogy a megye területén kétféle: alkáli és kénes forrás fordul elő. Ez a megállapítása a balfi forrásokra is érvényes volt, amit igen részletesen már korábban a hetilapjában is leírt. A források vízhozamát vödörben adja meg, mint pl. Pecsenyédnél, ahol egy nap 150 vödör 11 Re fokos savanyúvizet ad a forrás. A minőséget pedig a szokásos sókban fejezi ki, megjelölve általában mindig az elemző nevét.

A kötet 567 forráshely felsorolásával

fejeződik be a monográfia utolsó oldalain, de ebből 302 olyan, amelynél a részletes környezet, a források száma, vegyi jellege általában hiányzik. Ezeknek egy része, különösen a Kárpátalján úgy jelenik meg, hogy kerületeket különböztet meg, s ott sorolja fel kevés ismertetéssel az egyes előfordulásokat. Ilyen például a rahói, a técsői kerület. Több lelőhelynél előfordul, hogy a források különböző kémiai összetételű vizet adnak, s abban az esetben, ezeket abc-ben csoportosítva néhány jellemzővel, helymeghatározással, kémiai jelleggel fel is sorolja 1-2 mondatban. Minden bizonnyal a rendkívül sok forrás miatt választotta ezt a megoldást ezen a területen, ellenkező esetben talán kétkötetes monográfiát is kellett volna írnia.

A legjelentősebb orvosok és gyógyszerészek nevét megtudhatjuk az elemzések-ből: Ilyenek pl. Wilhelm Wüntzler, Ludwig Sigmund, prof. Ludwig Tognio, Winterl József Jakab, Kitaibel Pál, Molnár János, M. Nendtvich, prof. Oesterreicher M. J., Wagner Daniel, Say Móric, Carl. Hauer, prof. Ragsky és még sokan mások.

A pesti egyetem orvoskarának 1863-ban 15 tagja között Balassa Jánost, Semmelweis Ignácot, Linzbauer Ferencet, Sauer Ignácot, Wachtel Dávidot is ott találjuk.

Irodalom

- Szállási Á.1977: Wachtel Dávid. Orvosi Hetilap, 118/42, 2537–2539.
- Sitzl-Tass J.1961: A magyar orvstudományi irodalom első haladó szakasza a Temesközben. *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica*. Bp. 308–325.
- Wachtel D. (szerk.) 1848: *Südungar. Zeitschrift für Belletristik und sociales Leben in Ungarns Südosten* ex. Hetenként háromszor megjelent szépirodalmi lapot 1848. okt. 3-tól okt. 28-ig szerk. Temesváron.
- Wachtel D. (szerk.) 1850: *Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn* c. heti szaklap 1850. júl. 1-től 1860 végéig a *Medicinische Rundschau* című havi melléklettel. Buda.
- Wachtel D. (szerk.) 1859: *Ungarns Kurorte und Mineralquellen*. Nach einer im hohen Auftrage. Oedenburg.

Szerző: Dr. Dobos Irma EURO-geológus
hidrogeológus szakértő